

4

Onderzoek naar effecten woonservicegebieden

Bij de start van het experimentenprogramma hebben de tien proeftuinen geformuleerd welke effecten het leven in een woonservicegebied volgens hen zou hebben op ouderen. De Radboud Universiteit Nijmegen, onderzoekt in samenwerking met het Universitair Medisch Centrum Groningen en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, met steun van ZonMw, de bijdrage van woonservicegebieden aan het langer zelfstandig wonen en de tevredenheid over de kwaliteit van leven van ouderen¹. Het onderzoek loopt momenteel (maart 2012) nog, maar er zijn al enkele resultaten bekend.

Doel

Het onderzoek beoogt in drie stappen te analyseren wat het effect is van woonservicegebieden op de kwaliteit van leven en het langer zelfstandig wonen van (kwetsbare) ouderen:

- omschrijf uit welke bestanddelen het leefgebied en het arrangement in een woonservicegebied bestaat en hoe de populatie is opgebouwd,
- breng in kaart welke effecten het arrangement heeft op de kwaliteit van leven van de populatie (met name op kwetsbare ouderen),
- verken of er een verband is tussen de verschillen in gemeten effecten in proeftuinen en de specifieke bestanddelen van de arrangementen.

Onderzoeksgebied: configuratie van een woonservicegebied

De configuratie van een woonservicegebied bestaat uit drie elementen: de populatie, het leefgebied en het arrangement. Het arrangement is alles wat wordt gedaan om van het leefgebied (de wijk) een woonservicegebied te maken.

¹² De partners in het team zijn de Radboud Universiteit Nijmegen (projectleider George de Kam, bijzonder hoogleraar maatschappelijk ondernemen met grond en locaties), het Universitair Medisch Centrum Groningen (Joris Slaets, hoogleraar Ouderengeneeskunde) en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (Martha van Biene, lectoraat Lokale Dienstverlening vanuit Klantperspectief). Als adviseur en contactpersoon met de proeftuinen in de pilots neemt Jeroen Singelenberg deel in het projectteam, en daarnaast heeft Peter Weyers van Stichting Maat een adviserende rol.

Er bestaan allerlei verschillen tussen de ouderen die samen de populatie van een woonservicegebied vormen. Het is belangrijk daar rekening mee te houden bij het invullen van een woonservicegebied, omdat sommige voorzieningen effect zullen hebben op de ene groep ouderen, maar niet op de andere. Het onderzoek spreekt over ouderen wanneer bewoners 70 jaar of ouder zijn en zelfstandig wonen. Deze groep is in het onderzoek ingedeeld naar mate van kwetsbaarheid: van vitaal tot en met zeer hulpbehoevend.

Het leefgebied (wijk of dorp) heeft bepaalde kenmerken, bijvoorbeeld de woningen en hun ligging ten opzichte van winkels. Het arrangement bestaat uit de hardware en de software waarmee zo'n leefgebied tot een woonservicegebied wordt gemaakt. Denk bij hardware aan vastgoed en fysieke voorzieningen, zoals het aanpassen van woningen, bouwen van multifunctionele centra, of het verbeteren van de bereikbaarheid van die voorzieningen. De software van het arrangement beslaat alle zorg- en dienstverlening en producten, formele en informele netwerken rond wonen, welzijn en zorg, maar ook rond bijvoorbeeld onderwijs of detailhandel.

Onderzoeksmethoden

Kwantitatief

De onderzoekers benaderden alle zelfstandig wonende ouderen in de proeftuinen met een aantal vragen over hun leefsituatie en een verzoek mee te doen aan een uitgebreidere enquête. Op basis van de antwoorden zijn de respondenten ingedeeld in zes groepen, naar mate van kwetsbaarheid. Per 'kwetsbaarheidsgroep' namen studenten van verschillende deelnemende hogescholen een uitgebreide enquête af. Zo werd duidelijk hoe de ouderen

het zelfstandig wonen in de proeftuinen ervaren, en wat daarbij ondersteunend of belemmerend werkt. Circa 1.500 ouderen verdeeld over de tien proeftuinen namen deel aan de enquête.

Daarnaast verzamelden de onderzoekers op basis van veldwerk en interviews met projectleiders en andere betrokken professionals van de proeftuinen gegevens over het arrangement.

Narratief (verhalend)

Uit iedere proeftuin werden bovendien 36 ouderen - weer ingedeeld naar mate van kwetsbaarheid – uitgenodigd om aan de onderzoekers hun eigen verhaal te vertellen over het wonen en hun leven in hun wijk.

Vergelijkend

Om de resultaten van de 1.500 enquêtes met ouderen in de proeftuinen te vergelijken met ouderen die niet in woonservicegebieden wonen, wordt gebruik gemaakt van de 1.400 zelfstandig wonende ouderen in de database van het onderzoek van het NPO Noord (onder leiding van prof. Slaets). Deze ouderen hebben een deel van de vragen beantwoord die ook in de proeftuinen zijn gesteld.

Daarnaast hebben de onderzoekers voor iedere proeftuin een aantal vergelijkingsgebieden gezocht, die wat woonmilieu en demografische kenmerken betreft op de proeftuin lijken, maar geen woonservicegebied zijn. Met door ABF Research aangeleverde data zijn de kenmerken van woonservicegebieden afgezet tegen de gemiddelde waarden voor gebieden met eenzelfde woonmilieu (zo veel mogelijk in de dezelfde regio), en voor Nederland als geheel.

Eerste resultaten

Woonservice-arrangementen in de proeftuinen

Uit het onderzoek blijkt dat veel van de bestanddelen van het arrangement van woonservicegebieden inderdaad in de proeftuinen aanwezig zijn, maar dat de manier waarop ze worden ingevuld – bijvoorbeeld het aantal uren dat een steunpunt open is, of het takenpakket van een ouderenadviseur – nogal kan verschillen. Daarnaast is er geen proeftuin waar alle bestanddelen worden aangeboden.

In vier proeftuinen is met behulp van het Piramidemodel de geschiktheid van huur- en koopwoningen in het gebied onderzocht. In de overige proeftuinen is de geschiktheid van (sociale) huurwoningen vrijwel overal in beeld, voor de koopwoningen geldt dat niet. Opvallend is ook dat vrijwel iedere proeftuin een wijkservicevoorziening heeft, vaak ingebed in een multifunctioneel centrum, maar dat een geclusterde gezondheidsvoorziening weinig voorkomt.

Nagenoeg alle proeftuinen hebben ongeveer de helft van de software van het arrangement. Vooral het diensten- en activiteiten aanbod is in de meeste proeftuinen aanwezig. Aan de andere kant ontbreken in de meeste proeftuinen een gecoördineerd wijkzorgteam en een integrale samenwerking wijkzorg en eerstelijnszorg.

Arrangementen proeftuinen eind 2011

O = in Ontwikkeling

A = Aanwezig (eind 2011)

Bestanddeel	Hardware									
	Proeftuin									
	Bigaard, Leeuwarden	Krakeel, Hoogeveen	Berflo Es, Hengelo	Meulenvelden, Didam	Rond de Regenboog, Dronten	West, De Bilt	Zeevang, De Verbinding	Noordoost Middelburg	Hoge Vuucht, Breda ¹	Helden-Panningen
Geschiktheid huurwoningen in beeld	A	A	A	A	O+A	A	A	A	O+A	O+A
Geschiktheid koopwoningen in beeld		A			A	A	A			
Aangepaste woonzorgvormen	A	A	O+A	A	A	O	A	A	O+A	O+A
Veilige en leefbare woonomgeving*	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Wijkservicevoorziening**	A	A	O	A	A	A	A	A	O	A
Gezondheidsvoorziening***	A		O	A	A	A				A

* Vaak ingebed in gemeentelijk beleidsplan met onderhoudsplan.

** Vaak sprake van een multifunctionele accommodatie.

*** Cluster van huisarts(en), apotheek, fysiotherapie, etc.

Bestanddeel	Software									
	Proeftuin									
	Bigaard, Leeuwarden	Krakeel, Hoogeveen	Berflo Es, Hengelo	Meulenvelden, Didam	Rond de Regenboog, Dronten	West, De Bilt	Zeevang, De Verbinding	Noordoost Middelburg	Hoge Vuucht, Breda	Helden-Panningen
Gecoördineerd wijkzorgteam			A			A				
Integrale samenwerking wijkzorg en eerstelijnszorg			A			O+A				A
Clïëntadviseur (professioneel)*	A		A		O	A	A			A
Informatiepunt**		A	O	A	A	A	A	A	O	A
Thuiszorg op afroep***	A	A	O		A	A	A	A	A	A
Activiteitenaanbod****	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Diensten aan huis	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Vervoersdiensten*****	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Advisering aanpassen woning			A	O		A	A			O
Vrijwilligerscentrale*****	A	A	A	A	A	A		A	A	A
Ondersteuning mantelzorg*****	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A

* Onafhankelijk adviseur wonen, welzijn en zorg.

** Informatiepunt in de buurt. In proeftuinen Didam en Dronten zijn meerdere informatiepunten in de buurt.

*** Noodoproep en niet planbare zorg 24 uur per dag beschikbaar. In Zeevang vaak langer dan 20 minuten.

**** In proeftuinen Hoogeveen en Middelburg zijn geen dagactiviteiten gefinancierd vanuit AWBZ aanwezig voor ouderen (in Hoogeveen wel voor mensen met een beperking).

***** Vrijwel altijd aangeboden op gemeentelijk of regionaal niveau.

Beleving ouderen

Onderzoekers hebben in de proeftuinen open interviews afgenomen met ouderen, geselecteerd op hun mate van kwetsbaarheid. Het interview startte met de vraag: "Als u naar uw huidige situatie kijkt, kunt u dan een gemiddelde dag in gedachten nemen en beschrijven wat u dan zoal meemaakt?", daarna was het woord aan de respondent. De verschillende verhalen zijn geanalyseerd om de vraagpatronen in kaart te brengen: het geheel aan vragen, behoeften en redeneringen van de ouderen¹.

Hoewel de analyse van de vraagpatronen momenteel (maart 2011) nog niet is afgerond, is er wel al een rode draad te ontdekken in de verhalen van de ouderen. Op basis van die rode draad hebben de onderzoekers een manifest geformuleerd, dat het gemiddelde vraagpatroon van de respondenten, zo veel mogelijk in hun eigen woorden, uitdrukt.

Zie ook [bijlage Manifest thuiswonende ouderen](#)

Uit de interviews blijkt met name dat ervaren levenskwaliteit mede afhankelijk is van de mate waarin iemand in staat is regie over zijn eigen leven te voeren én om oplossingen te bedenken om beperkingen vanwege de ouderdom op te heffen of te verminderen. Verder komt naar voren dat ouderen in woonservicegebieden een bepaalde 'zekerheid' verwachten dat er een basisniveau van hulp en zorg zal zijn als zij dat nodig hebben, en in het uiterste geval ook een (meer) geschikte woonvorm. Voor het welbevinden lijken welzijn en sociale contacten – bij voorkeur met eigen invulling in plaats van een standaard aanbod – van meer betekenis te zijn dan fysieke en medische aspecten. Ouderen vragen aandacht voor de kwaliteit van de

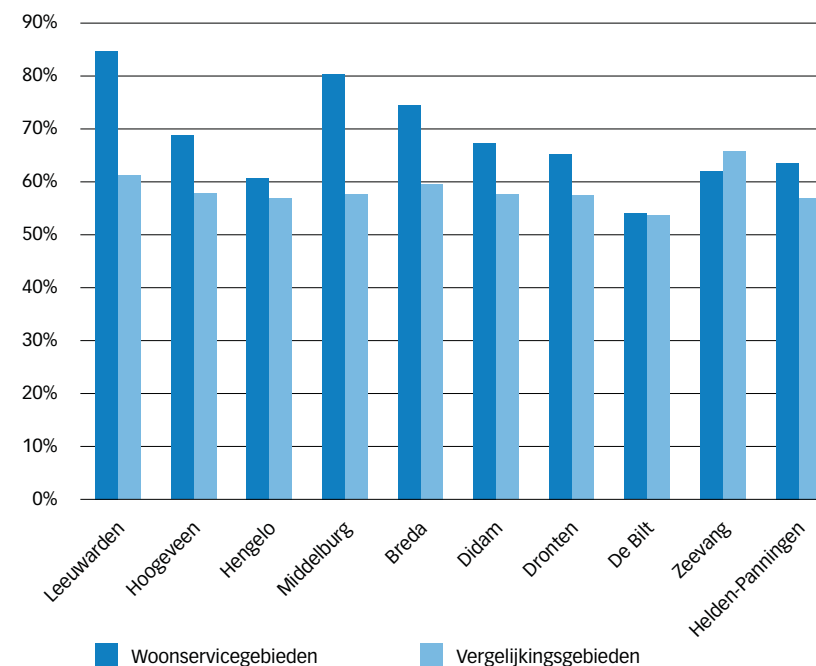
¹³ Met behulp van het door het lectoraat Lokale Dienstverlening vanuit Klantperspectief van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen ontwikkelde vraaganalyse-instrument.

publieke ruimte, en willen op basis van wederkerigheid ook zelf een bijdrage aan de samenleving blijven geven.

Vergelijking woonservicegebieden met andere gebieden

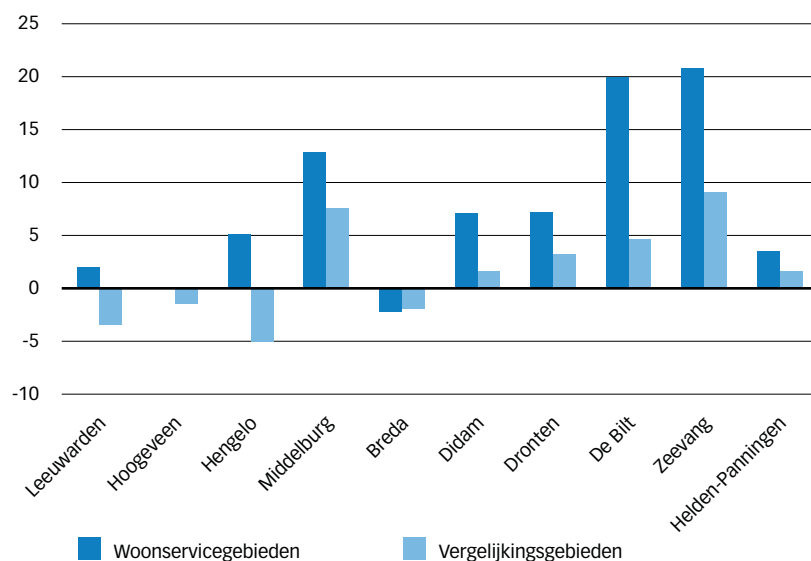
Uit de eerste resultaten van de vergelijking tussen de woonservicegebieden en hun vergelijkingsgebieden komt naar voren dat ouderen in de proeftuinen significant langer zelfstandig wonen dan ouderen in de vergelijkingsgebieden en in Nederland als geheel. Dit is onderzocht door het aantal 80-plussers dat zelfstandig woont af te zetten tegen het aantal 75-plussers dat vijf jaar geleden zelfstandig woonde; het verschil is het sterkst zichtbaar in de meer stedelijke proeftuinen (Leeuwarden, Breda, Middelburg).

Langer zelfstandig wonen per proeftuin met vergelijkingsgebieden

Dat ouderen langer zelfstandig wonen in de proeftuinen kan enerzijds betekenen dat de woonservicegebieden bereiken wat ze beogen, maar anderzijds kan het ook betekenen dat de woonservicegebieden zijn opgezet in een gebied waar de voorwaarden voor langer zelfstandig wonen al aanwezig waren. Dit maakt de vraag 'hoe draagt het arrangement aan de uitkomst bij' nog belangrijker. Dit punt wordt nog per proeftuin onderzocht. Daarnaast zijn er nog twee trends te zien: in de woonservicegebieden zijn minder bedden in zorglocaties dan in de vergelijkingsgebieden en woonservicegebieden scoren wat hoger op sociale samenhang dan de vergelijkingsgebieden.

Sociale samenhang proeftuinen en vergelijkingsgebieden

Voor het overige – bijvoorbeeld in zorgconsumptie – zijn er niet direct duidelijke statistische verschillen te zien. Hier conclusies aan verbinden wordt

bemoeilijkt door het feit dat de proeftuinen woonservicegebieden onderling flinke verschillen vertonen wat betreft aanbod en invulling van het arrangement.

De effecten van woonservicegebieden

Op basis van de eerste resultaten van het onderzoek is een aantal voorzichtige conclusies te trekken over de toegevoegde waarde van het arrangement in een woonservicegebied.

In de enquête is aan ouderen gevraagd of zij vinden dat hun thuissituatie onmiddellijk of in de nabije toekomst moet veranderen, bijvoorbeeld door woningaanpassing of verhuizing. Het antwoord op deze vraag blijkt sterk af te hangen van de kwetsbaarheid van de ouderen: hoe kwetsbaarder men is, hoe vaker men vindt dat de thuissituatie moet veranderen. Maar als we ouderen die even kwetsbaar zijn met elkaar vergelijken, blijkt dat ouderen in de proeftuinen minder vaak verandering in de thuissituatie wensen dan de zelfstandig wonende ouderen in de database van NPO Noord. Dit ondersteunt de hypothese dat woonservicegebieden een bijdrage leveren aan het langer zelfstandig wonen van ouderen. Het blijkt dat ouderen in de proeftuinen (vaker) in een geschikte woning wonen, of meer tevreden zijn met de aanpassingen die aan hun woning zijn gedaan. Vooral de mogelijkheden om zich binnenshuis te blijven bewegen zijn van belang.

De enquête geeft geen verder uitsluitsel over de werking van specifieke bestanddelen van de arrangementen. Maar gezien de sterke invloed van kwetsbaarheid op de uitkomsten is een belangrijke, algemene conclusie dat arrangementen vooral effectief zullen zijn als zij weten in te spelen op alle factoren die kwetsbaarheid beïnvloeden.

Uit de interviews blijkt dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig willen wonen. Uit de vergelijking tussen de proeftuinen en de referentiegebieden blijkt duidelijk dat ouderen in een woonservicegebied langer zelfstandig blijven wonen dan ouderen in het vergelijkingsgebied. Dit is onderzocht door het aantal 80-plussers dat zelfstandig woont af te zetten tegen het aantal 75-plussers dat vijf jaar geleden zelfstandig woonde.

Voor ouderen zijn een paar zaken belangrijk om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen, zo blijkt uit de interviews :

- de basisvoorzieningen moeten aanwezig en direct beschikbaar zijn,
- er moeten keuzemogelijkheden zijn voor voorzieningen die zij belangrijk vinden, zoals sociale contacten, recreatiemogelijkheden of zinvolle dagbesteding,
- wanneer ze meer zorg en ondersteuning nodig hebben – bijvoorbeeld aanpassingen aan de woning, of vrijwilligers die bij praktische zaken ondersteuning bieden - moet die ook aanwezig zijn.

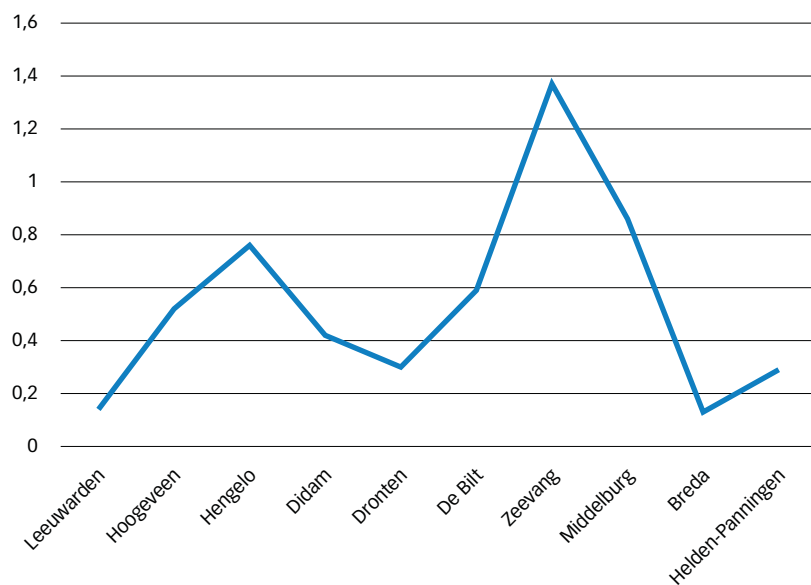
Uit de interviews is op te maken welke voorzieningen volgens ouderen bijdragen aan hun kwaliteit van leven en zelfstandig wonen. Zo moeten voorzieningen, zoals winkels, een medisch centrum, apotheek of ontmoetingsplaats nabij zijn, niet alleen vanwege hun primaire functie, maar ook omdat ze een ontmoetings- en netwerkfunctie hebben. Daarnaast geven ouderen aan dat zij zonder burenhulp, vrijwilligers, familie en dienstverlening niet zelfstandig zouden kunnen wonen.

Ouderen wensen ook voldoende mogelijkheden om hun leven naar eigen wens in te richten. Ze moeten dus, met andere woorden, toegang hebben tot sociale- en welzijnsvoorzieningen. Daarbij spreken ze eerder over winkelmogelijkheden, horecagelegenheden enzovoort en niet over georganiseerde activiteiten zoals een ouderensoos in het wijkcentrum.

Uit de interviews blijkt dat ouderen hechten aan nabijheid van voorzieningen. Formele, maar zeker ook informele voorzieningen (waar je elkaar 'toevallig' kunt tegenkomen) moeten bereikbaar zijn. Bereikbaarheid is overigens niet uit te drukken in termen van afstand: het hangt zeer af van de mate van mobiliteit hoe 'nabij' iemand een voorziening ervaart. Uit de enquête blijkt dat het oordeel van ouderen over de bereikbaarheid van voorzieningen per proeftuin verschilt. Dit hangt uiteraard voor een belangrijk deel samen met de kenmerken van het leefgebied, (platteland, stedelijk of centrum-dorps) maar de interviews geven ook aan hoe belangrijk ouderen een goede inrichting van de openbare ruimte (begaanbare trottoirs, goede gladheidsbestrijding) vinden.

Gemiddelde tevredenheid bereikbaarheid voorzieningen (tevreden 0 tot ontevreden 4)

Gemiddelde tevredenheid bereikbaarheid diensten (tevreden 0 tot ontevreden 4)

